

СУТНІСТЬ ФАКТОРИНГУ ТА ЙОГО ПЕРЕВАГИ НАД ІНШИМИ ФІНАНСОВИМИ ІНСТРУМЕНТАМИ

THE ESSENCE OF FACTORING AND ITS ADVANTAGES OVER OTHER FINANCIAL INSTRUMENTS

Чепис О.І.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права та процесу
Ужгородського національного університету*

Юска А.І.,

*студентка юридичного факультету
Ужгородського національного університету*

Стаття присвячена аналізу сутності факторингу та відмінностей факторингу від інших фінансових послуг, зокрема банківського кредитування та не менш поширеного на практиці овердрафта; дослідженню основних конкурентних переваг факторингу перед іншими фінансовими інструментами для клієнтів та постачальників, а також сучасного стану та проблем розвитку ринку факторингу в Україні.

Ключові слова: факторинг, кредит, овердрафт, фінансові інструменти.

Статья посвящена анализу сущности факторинга и отличий факторинга от всех других финансовых услуг, в частности банковского кредитования и не менее распространенного на практике овердрафта; исследованию основных конкурентных преимуществ факторинга перед другими финансовыми инструментами для клиентов и поставщиков, а также современного состояния и проблем развития рынка факторинга в Украине.

Ключевые слова: факторинг, кредит, овердрафт, финансовые инструменты.

This article analyzes the nature of factoring, factoring differences from other financial services, including bank lending and least common in practice overdraft; Exploration core competitive advantages over other factoring financial instruments for clients and suppliers, as well as the current state and problems of factoring market in Ukraine.

Key words: factoring, credit, overdraft financial instruments.

Постановка проблеми. Факторинг виступає ефективним фінансово-правовим механізмом, який надає його користувачам вагомні переваги, пов'язані з управлінням дебіторською заборгованістю, залученням підприємствами оборотних коштів для розвитку і функціонування їх бізнесу у довгостроковій перспективі. А оскільки інститут факторингу в Україні не розроблено достатньою мірою через неоднозначність розуміння самої сутності факторингових операцій, відсутність єдиної законодавчої бази, яка б регулювала факторингову діяльність, а також ототожнення самими підприємцями договору факторингу і договору кредиту, визначають актуальність та необхідність розгляду проблематики сутності і переваг факторингу.

Аналіз останніх джерел досліджень і публікацій. Дослідженню правового регулювання факторингової діяльності приділялася увага таких вчених-правників, як Ч.Н. Азімов, І.А. Безклубий, С.М. Бервено, Н.М. Внукова, О.В. Дзера, О.А. Дмитрієв, І.Ю. Красько, Н.С. Кузнецова, Я.О. Чапичадзе та ін.

Виклад основного матеріалу. У світовій практиці факторингові операції стали широко використовуватись для обслуговування процесів реалізації продукції, починаючи з 60-х років минулого сторіччя [1]. Динаміка розвитку ринку факторингових послуг у провідних країнах світу згідно з даними, які надаються статистикою Глобального факторингу

FCI на основі ключових щорічних даних факторингу в усьому світі, свідчать про те, що на ринках фінансових послуг у світі спостерігається значне зростання обсягу факторингових операцій [2]. Загальний обсяг операцій в 2016 році становить 2 355 млрд. євро, що трохи нижче, ніж у 2015 році – 2 367 млрд. євро. Члени FCI становлять 55% від світового внутрішнього об'єму факторингу, 82% - міжнародного і 61% від загального обсягу. Транснаціональний обсяг факторингу в перші 2 місяці 2017 року показує позитивну динаміку в цьому році [2]. Зовсім не дивно, що обсяг факторингових операцій у світі є таким значним, адже факторинг дозволяє клієнту-постачальнику мінімізувати ризики, пов'язані з відстрочкою оплати придбання товару або послуги, зменшує необхідність у відволіканні значних адміністративних ресурсів для отримання оплати від покупця за поставлений товар або послугу і надає можливість постачальнику отримати кошти за свою дебіторську заборгованість [3, с. 104].

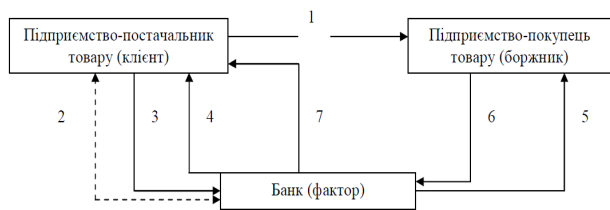
В Україні послуга факторингу доволі молода. У 2001 році у момент становлення ринку факторингу в Україні були відсутні необхідні нормативна, теоретична і практична бази, не було підготовленого кадрового потенціалу. Проте згодом у 2004 році факторинговий бізнес розпочинає своє друге зародження в банківських установах і корпораціях [4, с. 226]. Станом на 28 лютого 2017 року у Державному реєстрі фінансових установ міститься

інформація про 665 фінансових компаній, що мають право надавати послуги факторингу [5]. У поєднанні з іншими офіційними статистичними даними можна стверджувати, що послуга факторингу набуває популярності і в Україні.

Визначення договору факторингу міститься у Цивільному та Господарському кодексах України. Зокрема, ст. 1077 Цивільного кодексу України (ст. 1077) дає таке поняття договору факторингу: за договором факторингу (фінансування під відступлення права грошової вимоги) одна сторона (фактор) передає або зобов'язується передати грошові кошти в розпорядження другої сторони (клієнта) за плату (у будь-який передбачений договором спосіб – *О.Ч., А.Ю.*), а клієнт відступає або зобов'язується відступити факторові своє право грошової вимоги до третьої особи (боржника) [6]. Поняття факторингу надає також Господарський кодекс України, Закон України «Про банки і банківську діяльність», Закон України «Про фінансові послуги і державне регулювання ринків фінансових послуг», Конвенція УНІДРУА про міжнародний факторинг [7].

Правова сутність факторингу полягає в одержанні клієнтом від фінансової установи – фактора – грошових коштів в обмін на відступлення останньому належного йому права грошової вимоги до третьої особи (боржника) за укладенням між клієнтом та боржником договором. Інакше кажучи, клієнт (кредитор), якому належить право грошової вимоги до свого контрагента, не чекаючи оплати за проданий товар (роботу, послугу), відступає свою вимогу банку або іншій фінансовій установі, одержуючи при цьому відразу грошові кошти [8, с. 588]. Зміст договору факторингу складає перехід до фактора права вимоги до боржника, тобто останній зобов'язаний здійснити платіж факторові за умови, що він одержав від клієнта або фактора письмове повідомлення про відступлення права грошової вимоги факторові та у цьому повідомленні визначено грошову вимогу, яка підлягає виконанню, а також вказано фактор, якому має бути здійснено платіж [9].

Для розкриття фактичної сутності факторингу доцільно окреслити механізм факторингу у вигляді схеми.

Порядок здійснення факторингових операцій:

- 1 – поставка товару на умовах відстрочення платежу;
- 2 – укладення договору факторингу;
- 3 – відступлення клієнтом фактору права вимоги до боржника;
- 4 – перерахування клієнту фінансування (до 90% від права вимоги – *О.Ч., А.Ю.*);

- 5 – повідомлення боржника про зміну кредитора;
- 6 – перерахування покупцем (боржником) платежу за поставлений товар;

7 – виплата фінансовою установою залишку грошових коштів від права вимоги за вирахуванням вартості послуг фактора [10, с. 71].

Отже, як видно з наведеної схеми, фактор купує у свого клієнта право вимоги до боржника, стає власником неоплачених платіжних вимог і бере на себе ризик їх несплати, хоча кредитоспроможність боржників попередньо перевіряється.

Факторинг вигідний великооптовим торговельним компаніям, які, реалізуючи свій товар, не можуть довго чекати оплати поставок, оскільки їм необхідно якнайшвидше закупити новий товар у виробника. Особливо вигідна операція факторингу підприємствам, які працюють зі своїми покупцями на умовах відстрочення платежу (товарного кредиту). З одного боку, надання відстрочення платежу покупцям дозволяє постачальникові утримувати конкурентоспроможну позицію на ринку продажів за рахунок збільшення збуту. З іншого боку, відстрочення платежу призводить до ряду негативних моментів для постачальника, як-от постійний дефіцит обігових коштів, ризик ненадходження платежу від покупця, зменшення прибутковості. Факторинг дозволяє клієнтові скоротити час очікування оплати поставок, поповнити обігові кошти, зменшити дебіторську заборгованість, поліпшити дисципліну розрахунків з дебіторами, розширити коло покупців, збільшивши їм відстрочення платежу [1].

На особливу увагу заслуговує суб'єктний склад факторингових правовідносин. Клієнтом у договорі факторингу може бути фізична або юридична особа, яка є суб'єктом підприємницької діяльності. Фактором може бути банк або інша фінансова установа, яка відповідно до закону має право здійснювати факторингові операції [6, ст. 1079]. Варто підкреслити, що раніше у разі укладання договору факторингу між особами, які не є фінансовими установами, такий договір міг бути визнаний недійсним у судовому порядку [11, с. 121]. Діяло розпорядження Держкомфінпослуг № 231 від 2009 року, яке мало неоднозначні трактування і породжувало підстави для висновків про те, що боржником за операціями факторингу може бути лише юридична особа. Однак Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, 13 серпня 2015 року повністю скасувала це розпорядження новим розпорядженням № 1926. Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ зазначив, що положення Цивільного кодексу України не містять будь-яких обмежень як щодо сторін договору факторингу, так і виду зобов'язання, за яким факторові відступається право грошової вимоги [12]. Конвенція УНІДРУА про міжнародний факторинг (набула чинності для України 01 липня 2007 року – *О.Ч., А.Ю.*) (далі – Конвенція) не встановлює жодних обмежень щодо складу осіб, щодо яких здійснюється уступка права вимоги під час укладення договорів факторингу [7]. Відповідно до частини 5 ст. 5 Закону

України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» фінансові установи мають право надавати послуги з факторингу з урахуванням вимог Цивільного кодексу України та цього Закону. Положення Глави 73 Цивільного кодексу України «Факторинг» своєю чергою не містять жодних обмежень щодо складу осіб, щодо яких здійснюється уступка права вимоги при факторингу [13]. Отже, наразі немає ніяких підстав говорити про те, що за договором факторингу здійснюється відступлення права вимоги тільки до боржника-підприємства. Відсутні також підстави говорити про те, що відступлення права вимоги, зокрема і за кредитними договорами, від банку до факторингової компанії є незаконним [14].

Не менш важливе значення має також правильне розуміння предмета договору факторингу. Відповідно до ч.1 ст.1078 Цивільного кодексу України предметом договору факторингу може бути право грошової вимоги, строк платежу, за якою настав (наявна вимога), а також право вимоги, яке виникне

в майбутньому (майбутня вимога). Але, як свідчить судова практика, суди не завжди правильно трактують норми Цивільного кодексу України, що стосуються факторингових правовідносин. У 2015 році Верховний Суд України (далі – ВСУ) розглядав справу, в якій нижчі суди визнали договір факторингу, за яким до товариства перейшло право вимоги до особи за іпотечним договором, таким, що суперечить ст.1078 Цивільного кодексу, оскільки за цим договором передавалися вимоги клієнта до боржника, пов'язані з отриманням від боржника будь-яких робіт, послуг або інших благ у натуральній формі, що не може бути предметом відступлення за договором факторингу, а відтак цей договір порушує публічний порядок, у зв'язку із чим через ст. 228 Цивільного кодексу є нікчемним. ВСУ встановив, що предметом договору факторингу, укладеного між фактором і клієнтом, було відступлення права вимоги за кредитним договором, у зв'язку із чим фактором відступлено й зобов'язання за договором іпотеки, про що між сторонами укладено окремий

Факторинг	Кредит	Овердрафт
Факторингове фінансування надається на термін фактичного відтермінування платежу (до 90 днів)	Надається на фіксований термін (обумовлений в договорі), зазвичай, до 1 року	Під час отримання овердрафту встановлюється жорсткий термін користування траншем (зазвичай, не перевищує 30 днів)
Факторингове фінансування виплачується автоматично за надання рахунка-фактури і накладної	Для отримання кредиту чи овердрафту необхідно оформляти величезну кількість документів	
Фінансування за договором факторингу виплачується у день поставки товару	Виплачується в обумовлений кредитним договором період	Термін дії договору за поновлювальною кредитною лінією не може перевищувати 3–6 місяців
Розмір факторингового фінансування не обмежений і може безмежно збільшуватися разом із зростанням об'ємів продажів клієнта	Надається на заздалегідь обумовлену в договорі суму	Встановлюється ліміт овердрафту залежно від річного обороту позичальника за розрахунковим рахунком
Факторингове фінансування може продовжуватися безстроково	Погашення кредиту чи овердрафту не гарантує отримання нового	
Не вимагається ніякого забезпечення	Здебільшого надається під заставу і передбачає обороти за розрахунковим рахунком	Наявна необхідність підтримання певного обороту коштів за розрахунковим рахунком. Не вимагається забезпечення у вигляді застави
Факторинг не вимагає переходити на розрахунково-касове обслуговування до банківської установи	Вимагається перехід позичальника на розрахунково-касове обслуговування (РКО)	
Супроводжується сервісом додаткових послуг (інформаційне забезпечення, покриття ризиків, управління дебіторською заборгованістю, консалтинг тощо)	Під час кредитування та під час отримання овердрафту, крім надання коштів та РКО, інші послуги не надаються. Відсутня система управління дебіторською заборгованістю позичальника	
Факторингове фінансування може бути використане для збільшення обсягів закупівель	Кредит надається для покриття касових розривів або на визначені цілі	Овердрафт надається за відсутності або недостатньої кількості грошей на розрахунковому рахунку
Погашення відбувається з коштів, що надходять від дебіторів клієнта	Повертається банку позичальником	
Факторингове фінансування погашається в день фактичної оплати дебітором поставленого товару	Погашається у вказаний в кредитному договорі термін	Усі надходження автоматично списуються з розрахункового рахунку на погашення овердрафта та відсотків по ньому

договір про передачу прав за іпотечним договором. Оскільки за договором факторингу не передавалися вимоги клієнта до боржника, пов'язані з отриманням від боржника будь-яких робіт, послуг або інших благ у натуральній формі, то цей договір не суперечить вимогам ст. ст. 1077, 1078 Цивільного кодексу, а відтак він не порушує публічний порядок і не є нікчемним згідно зі ст. 228 [15].

Факторинг поєднує у собі водночас ознаки таких договорів, як договір кредитування, застави, цесії, страхування, поруки та агентської угоди. В Україні термін «факторинг» не завжди вживають доречно. Наприклад, якщо банк змушує клієнта і дебіторів перейти на свої рахунки, то це ніяк не стосується факторингу, так само як і викуп одноразових або прострочених боргів підприємства з великою знижкою. Та найчастіше факторинг ототожнюють із кредитом. Факторинг не є кредитом, оскільки може надаватися без фінансування, що в принципі неможливо, коли йдеться про кредит. Співпраця з банком у рамках факторингового обслуговування не зобов'язує компанію до відкриття поточного рахунку і переходу на повне банківське обслуговування в цьому банку. До того ж фінансування, що надається, не залежить від розмірів уже отриманих кредитів. Під час оформлення договору факторингу не потрібна застава і страхування, тобто всі ризики несе банк. Тому на етапі підготовки договору банк ретельно збирає відомості про ділову репутацію клієнта і його дебіторів, проводить аналіз фінансово-господарської діяльності клієнта, юридичний аналіз договорів поставки, перевірку товарності поставки. У період дії договору факторингу банк здійснює поточне адміністрування заборгованості [1].

У чому ж полягають відмінності факторингу від банківського кредитування та не менш поширеного на практиці овердрафта?

Тож на основі виокремлення специфічних ознак факторингу ми прослідкували його принципову відмінність від інших фінансових послуг і бачимо, що не можна ототожнювати такі поняття як факторинг, кредит та овердрафт.

Які ж переваги має факторинг перед іншими фінансовими інструментами? Перевага факторингу для клієнта полягає в зменшенні кредитного платіжного ризику, своєчасній інкасації дебіторської заборгованості, прискоренні оборотності оборотного капіталу, можливості планувати платіжний оборот та покращенні кредитоспроможності підприємства [3, с. 104].

Основні конкурентні переваги факторингу для постачальників такі:

1) можливість збільшення кількості потенційних покупців за рахунок побудови ефективної системи продажів у кредит і можливість збільшення обсягів поставок за рахунок збільшення кількості покупців;

- 2) зміцнення ринкової позиції;
- 3) відсутність застави;
- 4) можливість користування товарним кредитом, а тому відсутність необхідності в кредиті банку;
- 5) можливість збільшення обсягів закупівель з відстрочкою платежу.

Основними перевагами факторингу для банку (фактора) є:

– Посилення ділових відносин з клієнтами через пропозицію додаткової конкурентоспроможної послуги.

– Додаткова можливість збільшення клієнтської бази за рахунок залучення на обслуговування платоспроможних покупців (дебіторів) постачальника.

– Можливість для банку отримати додаткові джерела доходів.

– Зменшення обсягів резервування за факторингом порівняно з кредитними операціями.

Висновки. Отже, факторинг – унікальний фінансовий інструмент, який може ефективно вирішувати велику кількість завдань та проблем, зокрема економічні, фінансові, продажу та маркетингові. Договір факторингу є самостійним цивільно-правовим договором, який належить до групи договорів про надання фінансових послуг. Безумовна перевага факторингу – беззаставне фінансування, що вигідно відрізняється від звичайного кредиту. До того ж банк бере на себе можливі ризики: кредитні (неоплата покупцями поставок – *О.Ч., А.Ю.*), ліквідні (несвоєчасна оплата поставок – *О.Ч., А.Ю.*), процентні (різка зміна ринкової вартості ресурсів – *О.Ч., А.Ю.*) і валютні (зміна обмінного курсу в період відстрочення платежу з поставки – *О.Ч., А.Ю.*). Серед проблем розвитку ринку факторингу в Україні слід виділити:

– домінування банків, для яких факторинг займає лише частину портфеля серед інших послуг, тоді як для спеціалізованої факторингової компанії цей вид операцій є профільним;

– використання банком під час оцінювання потенційного клієнта факторингу схеми ідентичної кредитуванню;

– здійснення банками факторингу лише як фінансування без додаткових послуг, що суперечить світовій практиці та сутності факторингу;

– якість послуг факторингу в Україні не контролюється, у законодавстві не закріплено вимоги щодо стандартів якості факторингових послуг фінансових установ [3, с. 105–106].

З практичної точки зору для розширення факторингової діяльності в Україні доцільно було б підготувати кваліфікованих спеціалістів, які б могли грамотно і професійно здійснювати факторингові операції, до того ж в цьому аспекті необхідно усунути дефіцит інформації серед суб'єктів підприємницької діяльності про факторингові послуги, їх сутність та очевидні переваги.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Мехеда Н.Г. Про факторинг в Україні / Н.Г. Мехеда, І.О. Забеліна [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/35_OINBG_2010/Economics/76327.doc.htm.
2. Світовий факторинг : статистика 2016 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://factor.org.ua/sviitovij-factoring-statistika-2016-roku.html>.

3. Момот Л.В. Розвиток факторингу в Україні / Л.В. Момот // Наукові праці Національного університету харчових технологій. – 2015. – Т. 21, № 2. – С. 100–107 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nrpkht_2015_21_2_15.
4. Шпаргало Г.Є. Факторингові операції в Україні: проблеми та перспективи / Г.Є. Шпаргало, Н.В. Наконечна // Вісник Національного університету «Львів. Політехніка». – 2009. – № 640. – С. 226–230.
5. Офіційний сайт Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://nfp.gov.ua/>.
6. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40–44. – Ст. 356.
7. Про приєднання України до Конвенції УНІДРУА про міжнародний факторинг : Закон України від 11 січня 2006 р. № 3302 – IV // Офіційний вісник України. – 2006. – № 6. – Ст. 279.
8. Цивільне право : [підручник] : у 2 т. / [В.І. Борисова, Л.М. Баранова, А.Г. Бірюкова та ін.] ; за ред. В.І. Борисової, І.В. Спасибо-Фатєєвої, В.Л. Яроцького. – 2-ге вид., перероб. та доп. – Х. : Право, 2014 – Т. 2. – 2014. – 816 с.
9. Продана заборгованість [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zib.com.ua/ua/118857-verhovniy_sud_zrobiv_visnovok_stosovno_dogovoru_factoringu.html.
10. Карп'як Я. С. Факторинг як інструмент вирішення фінансових проблем підприємства / Я.С. Карп'як, Л.І. Ріжко // Вісн. Нац. ун-ту «Львів. Політехніка». Менедж. та підприємництво в Україні : етапи становлення і пробл. розв. – 2009. – № 647. – С. 70–74.
11. Янишен В.П. Договір факторингу: окремі питання теорії та правозастосування / В.П. Янишен // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2016. – Т.1, № 5. – С. 119–122 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.lj.kherson.ua/2016/pravo05/part_1/31.pdf.
12. Ухвала Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 7 квітня 2016 р. у справі № 646/4221/15 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/58044975>.
13. Ухвала Вищого адміністративного суду України від 28 травня 2013 р. у справі №2а-2182/11/2670 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/31543139>.
14. finance.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://news.finance.ua/ua/news/-/372561/fizosoby-zmozhut-zaboronyty-bankam-prodavaty-yih-borgu-kolektoram>.
15. Постанова Верховного Суду України від 6 липня 2015 р. у справі № №6-166цс15 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/1EFB7713794683ADC2257E82001BAAFD](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/1EFB7713794683ADC2257E82001BAAFD).